

פרוטוקול מס' 77

מישיבת ועדת השירותים הציבוריים
יום ג', ל' בשבט חשל"ה - 11.2.75, שעה 11.00

נכח:

חברי הוועדה:
ה. גרוסמן - היו"ר
ל. דיציאן
מ. דובלס
ה. זיידל
מ. ידיד
א. נמיר
ה. שמעוני
ב.צ. קשת

מוזמנים:
פרופ' י. מנצ'ל - מנכ"ל משרד הבריאות
ד"ר זילבושטיין - משרד הבריאות
ה. כהן - משרד הסעד
י. שיף - משרד הסעד
ד. בלטמן - המוסד לביטוח לאומי
י. ערד - המוסד לביטוח לאומי
ד"ר י. כץ - מנהל מכון ברוקדייל

מזכיר הוועדה: ר. זודקביץ
רשמה: צ. ספרן

סדר היום: בעיות הקשישים בחברה הישראלית - הצעה לסדר היום של חבר-הכנסת מאיר כהן.

אני פותחת את הישיבה.

היו"ר ח. גרוסמן:

בעיות הקשישים בחברה הישראלית - הצעה לסדר היום של חבר-הכנסת מ. כהן

נשמע תשובות לשאלות שנשאלו בפעם

הקודמת.

י. ערד:

היתה שאלה של חברת-הכנסת נמייר: מהי תמיכת המוסד לביטוח לאומי בזקנים לפי מספר הנפשות? הקיצה היום ליחיד, ללא הטבה סוציאלית - 299 לירות ו-10 אגורות; לזוג - 488 לירות ו-65 אגורות; לזוג פלוס תלוי אחד - 568 לירות ו-30 אגורות; לבוגר פלוס שלושה תלויים, כלומר - 4 נפשות - 687 לירות ו-95 אגורות וכן הלאה.

לגבי קשישים ואלמנות המקבלים קיצבה והטבה סוציאלית: בודד - 542 לירות; זוג - 812 לירות; זוג פלוס שני תלויים - 1,082 לירות; זוג פלוס שלושה תלויים - 1,225 לירות.

א. נמייר: שאלתי היתה אחרת והתייחסה לסקר של עיריית תל-אביב על קשישים, לפיו היונה גובה הכנסתם 17% מן השכר הממוצע במסק.

י. ערד:

יש לנו שתי אוכלוסיות: אחת שמקבלת קיצבת זיקנה או קיצבת שאירים בלי הטבה סוציאלית ושניה שמקבלת קיצבה עם הטבה סוציאלית. העקרון הוא שמי שהכנסתו ממקורות אחרים מחוץ לקיצבת יחיד אינה עולה על קיצבת יחיד, אם הוא יחיד, אינה עולה על קיצבה זוגית, אם הוא זוג, זכאי להטבה סוציאלית. כאשר יחיד מקבל בקירוב 300 לירות לחודש והכנסתו ממקורות אחרים מגיעה ל-300 לירות לחודש - כלומר, יש לו 300 לירות קיצבה ויש לו 300 לירות ממקור אחר, סך הכל - 600 לירות, הוא עדיין זכאי מאיתנו להטבה סוציאלית בסכום של 242 לירות. זאת אומרת, אדם יחיד שיש לו 300 לירות הכנסה ממקור אחר יכול להגיע בסך הכל מכל המקורות ל-842 לירות ואז הוא מקבל מאיתנו קיצבה של 300 לירות והטבה סוציאלית של 242 לירות, שהם 25% מן השכר הממוצע. לגבי קיצבה רגילה מקבל יחיד 15% מן השכר הממוצע, כאשר במשך השנה יש דינאמיות של התשלומים בהתאם לתוספת היוקר ופיצויי ההתייקרויות השונות. אם אין ליחיד סכום של 300 לירות ממקור אחר, הוא יכול לקבל הטבה סוציאלית שהיא השלסה מ-15% של השכר הממוצע ל-25% של השכר הממוצע. פירושו של דבר שאנחנו מבטיחים לכל אדם יחיד, שיש לו פחות מ-300 לירות ממקור אחר, 25% מן השכר הממוצע. זה נכנס לתוקף ביולי 1974. מה שכתוב בדו"ח של עיריית תל-אביב הוא בהחלט סביר, אבל בתוצאה מעידנות שהיתה, השתנה העקרון בראשון ביולי. עד אז היה העקרון: הטבה סוציאלית פלוס קיצבה - 21%, אבל הכנסנו תהליך אוטומטי של הצמדה לשכר הממוצע והנחנו 25% ליחיד. לדוגמה: זוג שיש לו 450 לירות ממקור אחר, יכול לקבל מאיתנו 812 לירות ויכול להגיע למצב שתהיה לו הכנסה עד 1,300 לירות מבלי שנפגע תשלום ההטבה הסוציאלית.

ל. דיציאן: ואם נניח יש לו הכנסה של 299 לירות?

י. ערד:

אנחנו לא אסרנו שאם לאדם יש לירה יותר או לירה פחות זה יקבע את העובדה אם לאותו אדם יש זכאות או לא, אלא אנחנו מקזזים לירה זאת. אם יש לו הכנסה של 400 לירות, כלומר 100 לירות מעל המבחן המקנה הטבה סוציאלית מלאה, מורידים לו 100 לירות מן ההטבה. אם ההכנסה היא סעבודה, מורידים לו 60 אגורות על כל לירה. כלומר, בהחלט יש אפשרות שלאדם תהיה הכנסה ממקור אחר ועדיין יוכל לקבל השלמה. בסופו של דבר ההישג של יולי, שהוא משמעותי לגבי המצב שהיה קודם לכן, יצר מצב שבו אנחנו מבטיחים באופן אוניברסלי הכנסה ברמה די מתקבלת על הדעת.

א. נמייר:

איך נעשית הבדיקה? האם יש לכם כלים להגיע לכל קשיש וקשיש בארץ? אם לפי הסטטיסטיקה יש כיום בתל-אביב 60 אלף קשישים, האם כל אותם 60 אלף מכוסים מכונית הביטוח הלאומי? ושאלה זו נשאלת לגבי כל הקשישים בארץ.

א. נמיר:

מהי החלוקה מבחינה קבוצתית? כמה מקבלים 300 לירות לחודש? האם יש כאלה שאין להם כדי לחם לאכול?

שכר ממוצע במשק לאיזו שנה? האם לשנת 1975, לשנת 1974 או אולי לשנת 1973?

ידוע לי שלא כל אותם שזכאים לקבל הטבה סוציאלית קיבלו אותה, כיוון שלא פנו, ומדיניות הביטוח הלאומי היתה שנותנים למי שפונה. מה אתם עושים כדי להגיע לאותם זקנים שאינם יודעים איך לתבוע את זכויותיהם ולקבל את ההטבה הסוציאלית המגיעה להם?

י. ערד:

שאלתה של חברת-הכנסת נמיר מתקשרת גם לשאלה שהציג בישיבה הקודמת חבר-הכנסת שמעוני: איך מתיישב המספר של 208 אלף קשישים, המופיע בסקר שהוגש לוועדה בפעם שעברה, עם העובדה שלפי נתונים המוסד לביטוח לאומי משלמים לכאורה קיצבאות ל-166 אלף בלבד? לכאורה יש פער של 40 אלף איש. בדקנו את הנתונים שעליהם הסתמכה מחברת הסקר ומצאנו קודם כל ש-208 אלף איננו מספר מלא אלא מספר חלקי. יש הרבה יותר קשישים. לפי הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה היו בדצמבר 1972 208,700 קשישים יהודים מעל לגיל 65; 17,100 קשישים לא יהודים מעל 65. צריך לזכור שבאותה אוכלוסיה המקבלת קיצבת זיקנה או שאירים של המוסד לביטוח לאומי יש גם אוכלוסיות יותר צעירות, אותן אוכלוסיות של נשים מגיל 60 עד 65. נשים יהודיות מגיל 60-65 היו 63,000; נשים לא יהודיות מגיל 60-65 - 7,700. סך הכל 293,100 קשישים. כלומר הפער הוא לא בין 208 אלף ל-160 אלף, כפי ששאל חבר-הכנסת שמעוני, אלא בין 293,100 לבין 173,955 מקבלי קיצבה, והנתונים של המוסד לביטוח לאומי מתייחסים לדצמבר 1972. כלומר, אותו פער כביכול של 40 אלף הופך להיות פער של 120 אלף.

מ. ירד:

מה לגבי עולים שבאו בגיל מבוגר?

אני מדבר על כל הקשישים הקיימים.

י. ערד:

נשאלת השאלה מהיכן נובע הפער הזה, ואני מקווה שנגיע למסקנה שהוא אינו משמעותי. יש שלוש קבוצות אוכלוסיה שאינן נמנות עם אותם 173,955 מקבלי קיצבה: קודם כל נשים עקרות בית, שאינן עובדות או עובדות עצמאיות. נשים עקרות בית אינן מקבלות קיצבה מכוח עצמן אלא כתלויות בבעליהן. מאחר שהנתונים של המוסד הם על יחידות של מקבלי קיצבה, עקרות הבית אינן מופיעות במספר של 173,955.

קבוצה שנייה: ישנן אלמנות המקבלות קיצבת שאירים, כאשר חלק ניכר מהן מופיעות בקיצבת שאירים, למרות שהן מעל גיל 60.

קבוצה שלישית: אוכלוסיה של קשישים בגיל מותנה - כלומר, גבר בגיל 65-70 או אשה בגיל 60-65 - שהכנסותיהם מעבודה בעיקר, עולות על סכום מסויים הקבוע בלוח ב' של המוסד, העומד כיום על 641 לירות ליחיד וכ-800 לירות לזוג, עם תוספת מסויימת לכל ילד. קשישים הממשיכים להשתכר מעבודה מעבר לסכום זה אינם מקבלים קיצבה.

מה קורה לאוכלוסיות אלה ואיך זה נותן למספרים את המימד האמיתי שלהם? בדקנו ומצאנו שהרוב המוחלט של התלויים הראשונים בקשישים הם בנות הזוג ולא הילדים, כאשר אנחנו מניחים שרוב בנות הזוג של גברים מעל גיל 65 הן בנות גיל 60. לגבי הקבוצה השנייה מצאנו שמספר האלמנות שעברו את גיל 60 וקיבלו קיצבת שאירים הגיע בדצמבר 1972 ל-27,988. אשר לגיל המותנה: לפי מחקר שנעשה התברר שלדעת המוסד כ-30% מכלל האוכלוסיה בגיל המותנה אינם מקבלים קיצבה משום שהכנסותיהם הם מעבר למה שנמסר קודם. מאחר שבדצמבר 1972 היו 116,500 בגיל המותנה, הרי ש-30% הם 34,350. חיברנו את המספרים והגענו למסקנה שמתוך 293,100 זקנים בארץ מקבלים קיצבה 290,317. כלומר, כ-3,000 אינם מקבלים. אני מדגיש שאינני נכנס לפרטים של דיוק במספרים.

א. נמיר:

המספרים שלך הם להיום ומה שמסרת קודם מתייחס לשנת 1972.

י. ערד:
אני מדבר על דצמבר 1972. לפי
הנתונים של דצמבר 1972 הסכומים לכם
את הסיבות, הסכומים לכם את נקודות התורפה.

בתקופה שד"ר כץ היה מנהל המוסד
לביטוח לאומי נעשו מספר סקרים על הנושא של מיצוי הזכויות בתחומים
השונים והמסקנה היתה שהמיצוי מגיע ל-98.5%.

היו"ר ח. גרוסמן:
האם אתה כולל ב-98.5% גם את אלה
שאינם מקבלים משום שיש להם הכנסה
גבוהה מן התשלום?

י. ערד: בוודאי.

לכאורה יוצא מן המספרים - שלא
חישבנו אותם במגמה להגיע לאיזון שהיא תוצאה מסויימת - שהפער בין מספר
הקשישים ובין מקבלי הקיצבה הוא קטן מאד, כלומר אותם 3,000 שאינם מקבלים
נכון שזו בעיה כאובה, אבל לאור הסקרים המדגמיים שעשינו יש לי הרושם
שמבחינה מעשית אין פער משמעותי בין אוכלוסיית הקשישים לבין אלה שמקבלים
קיצבה.

לגבי השכר הממוצע: השכר הממוצע
במשק מתעדכן, בהתאם לחוק הביטוח הלאומי, אחת לשנה בראשון באפריל.

ה. זיידל:
למה רק פעם אחת, כאשר יש אינפלציה
כל כך גדולה?

י. ערד:
השכר הממוצע במשק נקבע בדרך זו:
אחת לשנה, בדרך כלל בראשון במאוס,
מקבל המוסד מן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה את הנתונים על הכנסות שכירים
במשק בשנת החודשים האחרונים, המסתיימים בדצמבר או באוקטובר. מחשבים את
הממוצע של שנת החודשים האלה, מוסיפים את תוספת היוקר שזולמה בינואר
וקובעים את השכר הממוצע במשק בראשון באפריל. מאחר שאנחנו יודעים שיש
השתחקות גדולה של הקיצבאות במשך השנה, אם לא מחפשים פתרון לעובדות
ההתייקרויות, קבע המחוקק את סעיף 11ג לחוק הביטוח הלאומי, האומר, כי
למרות העובדה שהשכר הממוצע נקבע אחת לשנה לפי קריטריונים, יעלה המוסד
את שיעור תוספת בראשון במשך השנה: א. כאשר משתלמת תוספת יוקר לשכירים,
לפי שיעור תוספת היוקר המשתלמת לשכירים. ב. לפי סעיף 200, אותו סעיף
המאפשר למוסד לשלם בשם גורמים אחרים כספים למטרות אחרות. בהסכם עם
האוצר ועל חשבון מסד האוצר אנחנו רשאים לשלם פיצוי בגין התייקרויות
במשק שלא באו לידי ביטוי בתוספת היוקר, או לתת מקדמות כאשר חלה השתחקות
גדולה בין ינואר ליולי, למשל, בגלל התייקרות גדולה וכאשר ידוע שביולי
יקבלו השכירים תוספת יוקר.

ל. דיציאן:
למעשה אי היורק של השכר הממוצע במשק
נובע מכך שאתם קובעים אותו לפי מה
שהיה עו סוף ספטמבר.

י. ערד:
זה רק חלק מן הקביעה. אנחנו מוסיפים
גם את תוספת היוקר של ינואר, שהיא
אחרי ספטמבר.

ל. דיציאן:
אבל השכר הממוצע במשק אינו מורכב
אך ורק מתוספת יוקר. יש גם העלאה
כללית, ואילו אתם לוקחים את השכר הממוצע שהיה בראשון בספטמבר ומוסיפים
לו את תוספת היוקר של ינואר.

י. ערד:
אין לרשות המוסד ולא לרשות הלשכה
המרכזית לסטטיסטיקה נתונים יותר
מעודכנים. לכן הרגשתי: שנת החודשים הידועים בראשון במאוס.

מה קרה השנה? כאשר
אנחנו יודעים שיש התייקרות גדולה מאד במשק, הגענו להסכם עם האוצר
שאת תוספת היוקר שתהיה ביולי נקדים כבר לראשון באפריל. כלומר, נהגנו
בראשון באפריל כאילו כבר הראשון ביולי, בעוד שכל השכירים קיבלו בראשון

י. ערד:

ביולי, אנחנו שילמנו את תוספת היוקר בראשון באפריל. כאשר באנו ביולי ואמדנו שלא ניתן תוספת יוקר, באה ועדת העבודה ואמרה: אי אפשר, יש התייקרות, ונוצר תקדים שהמשכנו עם 10% הלאה עד דצמבר. הגענו למצב שהאוכלוסיה שמקבלת גימלאות של המוסד הקריסה את מקבלי תוספת היוקר ב-10% כל שנה.

דוגמה יותר נוקבת: כשהיה הפיחות התחייבה הממשלה לפצות את משפחות המצוקה על כל ההתייקרויות. הוקמה ועדת סיון, שבה השתתפו כל הגורמים, ושניסחה למדור את ההתייקרויות שהיו בגל הראשון ואת ההתייקרויות שהיו צפויות בגל השני. הוועדה יצאה מתוך הנחה שסלי הצריכה של האוכלוסיות השונות הם שונים וככל שהאוכלוסיה היא במצוקה גדולה יותר, גדולה יותר השפעת הפיחות וביטול הסובסידיות על סל המזון שלה. לאחר שהוועדה ניתחה את הנתונים הגיעה למסקנה שההשפעה הגדולה ביותר היא על משפחות סעד, על משפחות של מקבלי קיצבת זיקנה פלוס הטבה סוציאלית ועל נכים ויש לתת להם 24% פיצוי. לגבי מקבלי קיצבאות זיקנה בלי הטבה סוציאלית נקבע שההשפעה בסל הצריכה תהיה של 20%. מיד, דטרואקטיבית לראשון בדצמבר, נתנו לכל אותן משפחות את התוספת בגין הסובסידיות והפיחות, וכששולמה תוספת היוקר לשכירים בדצמבר, שלא היתה קשורה בסובסידיות, נתנו גם אותה. נוצר איפוא מצב שחל גידול מאד מאד משמעותי לגבי מקבלי קיצבאות אלה, בעוד שלא נקטנו צעדים מקבילים לגבי אוכלוסיות אחרות שאין להן קיצבאות וחיות ברמה לא גבוהה כל כך, למשל: אותה אוכלוסיה של מקבלי שכר מינימום במשק. קיצבאות המוסד לביטוח לאומי והסעד הגיעו למצב כזה, שאדם המרוויח שכר מינימום במשק דשאי לקבל השלמה מן הסעד. אינני חושב שנתנו יותר מדי למקבלי הקיצבאות, אלא נתנו פחות מדי לאוכלוסיות אחרות, שאינן אוכלוסיות המוסד. מצד שני יש הרגשה שבקיצבאות, בעיקר בקיצבאות פלוס הטבה סוציאלית, הגענו לנקודה שבה נגמר האתגר. אפשר עוד פה ושם ליישר את הקו, אבל אין מקום להמשיך להעלות הלאה את הקיצבאות בלי שינוי במערכות השונות במשק. כלומר, אנחנו יכולים להסכים לעובדה שהשכר הממוצע בראשון באפריל אינו מדוייק עד הסוף, אבל הצעדים שהחוק מאפשר ומיטוש הצעדים האלה הביאו למצב שבתקופות רבות הקדמנו את ההתייקרות, וסך הכל ההישג בגימלאות של השנה וחצי האחרונות, מאז תיקון מספר 10, הוא גדול מאד.

ח. שמעוני:

אתה הקדמת את תוספת היוקר מינואר, אבל כאשר השכירים יקבלו אותה ביולי הקו יתיישר, כי לא ניתן עוד תוספת יוקר.

י. ערד:

מאחר שאני עובד מדינה, אני חייב להיות צמוד להודעת הממשלה שהיא לא ניתן תוספת יוקר על הפיחות והסובסידיות.

היו"ר ח. גרוסמן:

הבטחת ההכנסה של הקשישים הוא דק חלק מן העניין שאנחנו צריכים לטפל בו. בסופו של דבר אנחנו יושבים בוועדת השירותים ולא בוועדת העבודה ואינני נוהגת להתחרות בעבודת ועדה אחרת. לא הייתי מציעה שנקדיש את מירב הזמן לנושא הזה.

חברת-הכנסת נמיר שאלה שאלה שלא

ענית עליה: איך אתם מאתרים את הזקנים הזכאים ואיך אתם בודקים שלא יקבלו את הזכויות האלה כאלה שאינם זכאים?

י. ערד:

כאשר מדברים על עובדות חיים מעבר למספרים, עלינו להיות זהירים יותר, כי אנחנו משוכנעים שלא ננקטו כל הצעדים בעיקר כאשר למיזוי יתר. הפעולות שאנחנו עושים לגבי מיזוי הזכויות: אנחנו מקיימים הסכרה בעתונות ומשתפים פעולה עם גורמים שונים ונקרוב גם עם ארגוני נשים, ורק השבוע היה לנו דיון בעניין זה עם סמלאת מקום מזכירת מועצת הפועלות. הקמנו בכמה מקומות יעוץ לקשיש - מפעל נסיוני שהתמודדו איתו בירושלים, ברמת-גן - שבו קשישים שפרשו לגימלאות עוסקים ביעוץ לכל קשיש המגיע אליהם. גם בשכונות אנחנו מנסים לעסוק בנושא של מיזוי הזכויות.

א. נסיך:

מה הקשר שלכם עם הלשכות הסוציאליות
בדשירות המסרמות, המסימות את

המגע ההדוק ביותר עם אוכלוסיה זו?

י. ערד:

היחסים בינינו לבין משרד המעור, בעיקר בתחומים האלה, הם יחסים הוגנים, יחסים של שיתוף פעולה אמיתי. העברנו מספר של אוכלוסיות מן המער לביטוח הלאומי. כאשר אדם מגיע לגיל 65 המער מעניב אותו אלינו, אחרת יש סכנה של כפל קיצבאות. למעשה הוא מסנה אדם כזה קצת לפני גיל 65, כי אם לא יפנה אותו לפני גיל 65 קיימת סכנה של כפל קיצבאות. אמנם סחתימים את האדם שעליו להחזיר את הכסף אם הוא מקבל גם מן הביטוח הלאומי, אבל הבטחה זו שורה כקליפת השום. אני חושב שהרוב המוחלט - להוציא אנלי בודרים הנמצאים במצב של ניתוק קומוניקטיבי - יודע על המצב והומך להיות זכאי גם להטבה סוציאלית. נדמה לי שהפירטומים של המוסד הם רבים ומעבר לזה אי אפשר להגיע. מדובר על אוכלוסיה מעטה שלא חשופה למסורות קומוניקציה, והשאלה איך אפשר להגיע אליהם שלא בדרכים השגרתיות של הפירטום. לכן כאשר הגיעה אלינו סקלאת מקום סזכירת מעצת הפועלות והגיעה לנו שיתוף פעולה, הסכמנו.

לגבי סיצוי יתר של הזכריות: אנחנו בהחלט מודעים לכך שעם הגידול העצום שחל בהטבה הסוציאלית ביולי השנה - בעקבות ההעברה מ-20% ל-25% מהשכר הממוצע - יש מוטיבציה להשיג הטבה סוציאלית שלא כדין. אין ספק שיש אחרז שמקבל שלא כדין, ואנחנו מתארגנים במוסד להתחיל בנדיקות מדגמיות, וקודם כל בקרב אוכלוסיות שיש סבידות להניח שבהן מקבלים כאלה שאינם זכאים להטבה סוציאלית, כמו קשישים עולים חדשים, שהרוב הגדול בהם מקבלים הטבה סוציאלית לפחות בשנה הראשונה, כשאינן לאף אחד מהם הכנסה, אבל יש מהם שמצליחים אחר כך למצוא עבודה. לגבי אוכלוסיה זו נסב תשומת לב סיוחדת. נפנה תשומת לב לגבי גבי דיעשות הנאצים, שהקיצבאות שהם מקבלים הן בוודאי מעל לשיעור ההטבה הסוציאלית. יש גם אלמנות שמתחילות לעבוד אחרי המסבר הראשון. במדינה שנה אנחנו צריכים להגיע ל-100 אלף משפחות אין אפשרות ניאלית לבדוק את כולן ולכן אין ברירה אלא לחשוב על מושגים ששכחנו אותם מוזמן ולהפעיל אמצעים סדתיים יותר, כי מתחילה להיות אופנה שבדאי לדמות את השירותים. יחד עם זאת לא נוכל אף פעם לומר שכל אותם 100 אלף שמקבלים באמת זכאים.

א. נסיך:

האם יש לכם נתונים על איזה אחוז
מדובר? 50%? 30%?

י. ערד:

לשם כך אני צריך לית הגדרה לאיזה
אחוז אני מאסין ולאייזה לא.

א. נסיך:

אני מבינה שאתם מסללים במי שמגיע
אליהם. אתם ביוזמתכם אינכם ערניים

להגיע אל הקשיש.

י. ערד:

אלא באמצעות ציבורות הקומוניקציה
או באמצעות שיתוף פעולה הדוק עם
משרד המער. כמו כן אנחנו מפעילים את הייעוץ לקשיש, שכבר הזכרתי,
ומנסים להפעיל את ארגוני הנשים. אני בהחלט חושב שצריך להגיע ליותר,
אבל נדמה לי שהמוסד בכוחו הוא איננו יכול לעשות הרבה יותר.

ד"ר י. כץ:

אני רוצה לנצל הזדמנות זו כדי
להעיר הערות אחדות כאדם שלא בא

מתחום הגרנטולוגי אך מתעניין בשירותים הסוציאלים.

הנושא הוא עצום וגדול ושפחתי לראות
שהדיון הוא על הטיפול המקיף באוכלוסיה המזדקנת ולאן דרוקא באוכלוסיה
הזקנה. כאשר נכנסתי הנה מצאתי שיושבים פה היום שלושה נציגים של שלושה
משרדים חשובים ומטובדים שיש להם חלק חשוב בנושא זה, אבל אני מקווה
שברור לכל אחד ואחד שהנושא רחב יותר ואי אפשר להכלילו רק בתחום של
שלושה משרדים אלה. אני מציין דבר שהוא לכאורה פורמלי, אבל הוא מאד
לא פורמלי, מפני שהייתי רוצה לראות בדיון המקיף את נציג משרד העבודה,
כי אנחנו חייבים לדבר על עבודה של אוכלוסיה מזדקנת; נציג של משרד
החינוך והתרבות, כי יש לנו בעיה של מערכת חינוך לאוכלוסיה המזדקנת;
נציג של משטרת ישראל, כי יש לנו בעיה של אסירים מזדקנים עם כל הפרובלימטיקה

ד"ר י. כץ:

שלהם; הייתי רוצה לראות נציגות של מבקר המדינה, כדי לדעת מה יש לו לומר לגבי המתרחש בתחום זה. למעשה אנחנו דנים באוכלוסיה שיש לה כל הבעיות שיש לאזרחי המדינה ואפילו לאזרחים הצעירים בחברה הישראלית. אנחנו מדברים על אוכלוסיה שיש לה צרכים של בני אדם, בעייתיות של בני אדם ואסור לנו לשכוח שהנושא איננו רק הבטחת הכנסה או שירותים מיוחדים הניתנים על ידי משרד הסעד ואפילו לא רק שירותים הניתנים על ידי משרד הבריאות, אם כי המרכיבים האלה חשובים מאוד. הדגשתי את משרד העבודה, כי יש בעיה רצינית של תעסוקה ושל ניווט בעולם התעסוקה; את משרד החינוך והתרבות, כי הוא משרד דלורונטי מאוד לנושא זה, ומשום מה אנחנו תמיד רואים אותו ממוקד לגבי האוכלוסיה הצעירה, וזאת לפי קונספציה מיושנת שהחינוך הוא נושא הנוגע לשלב הראשון בחייו של האדם ואיננו מתלווה לכל אורך מסלול החיים. אם הייתי צריך לבטוח אחת משלוש האוכלוסיות - האוכלוסיה המזדקנת, אוכלוסיית הגיל הצעיר ואוכלוסיית גיל הביניים - בכל מה שקשור למשרד החינוך, הייתי נוטש את אוכלוסיית הביניים ולא את האוכלוסיה המזדקנת, כי יש לה צרכים גדולים מאוד מבחינה חינוכית, אם רוצים שהיא תמשיך לתפקד.

אני שמח שיושבים פה אנשים שנושא האוכלוסיה המזדקנת קרוב לליבם. יושבים כאן אנשי הביטוח הלאומי, פרופ' מנצ'ל, שהוא אחד מנושאי הדגל של הנושא שאנחנו דנים בו, ד"ר זילברשטיין שעוסק בכך הרבה מאוד. וכאן אני רוצה לציין שיש עדיין מקום לברוק את הדו"ח של ד"ר זילברשטיין ולעייין במסקנות ובהמלצות הוועדה, שד"ר זילברשטיין עמד בראשה, המובאות בדו"ח. יש עדיין מה ללמוד מהדו"ח, למרות שמאז עברו כמה שנים.

הנושא של הבטחת הכנסה: הושגו כמה

הישגים חשובים בנושא זה, אבל הישגים אלה אינם צריכים להשלות אותנו ולהאפיל על העבודה שבמדינת ישראל אין היום למעשה מערכת פנסיונית שיכולה לענות על הצרכים של הבטחת פנסיה, כל עוד המוסד לביטוח לאומי ממשיך לפעול במערכת של Flat Benefit, ואנחנו מדברים על קיצבאות. אם כי מחצית האוכלוסיה מקבלת תוספת של הטבה סוציאלית. כשאנחנו פותרים את הבעיה המרכזית של הבטחת הכנסה במדינת ישראל, אנחנו פותרים רק סיבה אחת ולבנטיט, כי אנחנו טוענים שאנחנו חייבים להבטיח לאדם, גם כשהוא יוצא ממעגל העבודה של המשק, שלא יטבול מתפנית חדה ברמת הכנסתו. קיים ויכוח אם הפנסיונר זקוק ליותר או פחות כסף, אבל יש קונספטוס שהתפנית אינה צריכה להיות חדה. שום מערכת של Flat Benefit אינה יכולה להבטיח את המעבר ההדרגתי שאני מדבר עליו, וזאת לא משום שיש ויכוחים בין הביטוח הלאומי ובין הממשלה וועדת העבודה של הכנסת, אלא פשוט מן הסיבה שהכלי הזה אינו משאיל את עצמו להבטחת הכנסה כפי שאנחנו מדברים עליה. שצריכה לשמור פחות או יותר על רמת חייו של האדם כפי שהיתה לפני שיצא ממעגל העבודה של המשק. למרות שמדובר על כך הרבה, אין זה אומר שהנושא בא על תיקונו. העבודה שיש לנו היום לפחות כ-300 אלף שכירים ועצמאיים שלמעשה אינם מכוסים על ידי פנסיה יחסית להכנסתם היא עובדה חפורה מאוד גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה זו שאינני יודע אם מישהו מעוניין לספח ולהגדיל עוד יותר את מה שאנחנו קוראים מערכת של הטבה סוציאלית הצמודה למוסד לביטוח לאומי.

ח. שמעוני: אבל אלה אינם חיים ברמת מחיה כזאת שאחר כך הקיצבה תפגע בהם.

ל. דיציאן: אל תהיה כל כך בטוח.

ד"ר י. כץ: נכון שהבטחת ההכנסה היא בוודאי הסדר בסיס כאשר אנחנו דנים באוכלוסיה זו, אבל צריך להיות לנו ברור שהמערכת הקיימת איננה עונה על הצרכים של החברה הישראלית. צריך גם להיות ברור שכל שיידחה הפתרון הוא יהיה קשה יותר, כי בינתיים הסקטור הפרטי של הביטוח הפנסיוני נכנס לתמונה ואי אפשר יהיה לבטל לחלוטין זכויות שהוקנו שאמצעות לקרנות מיוחדות, כמו למנהלים, בנקים. יש לי הרושם שמדינת ישראל לא רק שלא מנסה לעזור מבטח זו, כדי לא לגרום לעצמה בעיות כאשר תרצה להגיע להסדר מסלולי, אלא היא מעודדת את כניסת הסקטור הפרטי למערכת הפנסיונית של מדינת ישראל.

י. צי:

חברת-הבנסת נמיר דיברה על הנושא של מיצוי הזכויות, שזו אחת הבעיות החמורות של השירותים למיניהם, אבל כששמעתי שיש מיצוי של 98.5%, אינני מאמין כל כך באמינות המקור, ואני אומר את זה כי זה מימצא פנטסטי. אם מערכת כלשהי יכולה להבטיח מיצוי של 98.5%, אינני מאחל לעצמי יותר טוב מזה, כי אמיד עליה כאלה שהמערכת הממלכתית הפרחנה הטבות לא הוכל להגיע אליהם לעולם, וחמיד יהיו כמה כאלה שיחמשו בהונאה על מנת להוציא דברים שאינם זכאים להם. יש היום קונסנסוס בעולם מבחינת הבטחת ההכנסה, שאי מיצוי או מיצוי יתר של זכויות בסדר גודל של עד 8% הוא נורמלי לגבי מערכת ממלכתית. עליכם להבין שאלה הן מערכות בירוקרטיות הפועלות כפי שהן פועלות ואינן סגורות הדמטית. לפעמים כשמאשימים שיש הונאה גדולה בקרב נחמכי הסעד, אני שואל: מה אתם חושבים שיעור ההונאה? - 5%, 6%. והאנשים אינם יודעים על מה הם מדברים. ניקח-מדינה כמו ארצות-הברית, בעיקר את ניו-יורק, שבה יש ביקורת רבה של האוכלוסיה נגד אוכלוסיות הסעד. כאשר כל כך הרבה מקבלים סעד, מטבע הדברים שמשלם המסים שואל: מדוע אני חייב לשלם כל כך הרבה כסף לכל כך הרבה עניים? בדיקות שנעשו בענין זה הראו שההונאה בקרב נחמכי הסעד, לפני ארבע-חמש שנים, היחה בשיעור של 12%-14%, בעוד שההונאה במערכת מס ההכנסה - שהיא מערכת חשובה מאד בארצות-הברית, ששיניה חודרות עמוק - הגיעה לסדר גודל של 32%. אין ספק שיש הונאה אצל מיעוטי היכולת, אבל ההונאה בקבוצות בינוניות והגבוהות היא לאין שיעור גדולה יותר מאשר אצל מיעוטי היכולת. אינני חושב שמשום כך אנחנו חייבים לגטוש את העניין ולהשלים איתו, אני חושב שאנחנו צריכים להתמודד עם העניין, ולא כל כך משום שאני חס על הכסף שמחבזו, אלא משום שאני חרד מחגובת הציבור לגילויים האלה של הונאה, כפי שראינו במה שקרה בתל-אביב, גילויים שמסכנים את המערכת. אנחנו מסכנים את המערכת אם לא נעשה הכל, ובצורה חקיפה, כדי שבמערכות אלה לא תהיה הונאה.

מיצוי הזכויות איננו נושא שיש לו

פתרון סופי, אבל זהו נושא שחייבים להתמודד איתו כל הזמן. אני יודע שנעשו נסיונות לפירסומים רבים של הביטוח הלאומי ויש אף ביקורת של השלטונות על הביטוח הלאומי על שהוא מציע יותר מדי כסף על פירסומים, אם כי אני לא הייתי מעודד את הקלמוץ דווקא בתחום הפירסומים מסוג זה.

א. נמיר:

אלה הם פירסומים לאינטלגנציה.
נחמכי הסעד אינם קוראים אותם.

ד"ר י. כץ:

את צודקת. פירסומים אלה אינם מגיעים לאותן שכבות וצריך להפעיל כל מה שאפשר להפעיל כדי להביא אותם לידיעתן, אם על ידי הפעלת שירותים למיניהם ואם על ידי הפעלת צעירים. מונח לפני מכתב של "הפנתרים האפורים" בארצות-הברית, החותרים להבטחת הזכויות של האוכלוסיה הקשישה בעזרתם של צעירים - חלמידי חינוך וסטודנטים צעירים. באנגליה היחה פעילות ברוכה של צעירים שהלכו מבית לבית, שאלו מי גם שם ואם הם ממצים את זכויותיהם. הגעתי פעם לאחד הישובים ליד ירושלים וגיליתי משפחה מסויימת שהיה במצוקה איומה ואשר משום מה לא קיבלה קיצבת יוצא צבא שהיחה מגיעה לה, כי לא היה מי שידריך אותה. במקום אחד הגעתי לאשה קשישה שהיחה זכאית מזמן להטבה סוציאלית ולא קיבלה אותה, למרות שהיחה זכאית לה. אותה אשה אמרה לי: אם אכתוב שאין לי הכנסה, יגלו בוודאי השלטונות שיש לי שני בנים שהם מאד עשירים, יחבעו מהם לחת לי כסף ואז אפסיד את הדבר שהוא יקר לי יותר מהשלמת ההכנסה - העובדה שבני מבקרים אותי. בדרך שאותה אשה קיבלה אינפורמציה מעוותת, כי כאשר דורשים הטבה סוציאלית אין מתייחסים להכנסת הבנים.

לגבי השכר הממוצע במשק: אנחנו רואים הישג גדול בהצמדה הקיצבה לשכר הממוצע במשק ויש מעט מאד מדינות השומרות על ערך הקיצבות במערכות הממלכתיות לפי כלל זה. בעבר הצמדנו את הקיצבות למדד - דבר שהביא אותנו למצבים קשים מאד: בשנות החמישים שילמנו קיצבת זיקנה ליחיד שהיוותה כ-19% מהשכר הממוצע במשק, וזאת למוות ששמרנו על ההצמדה למדד, ובזמן המיחון הגענו לקיצבת יחיד בשיעור של 10% מהשכר הממוצע במשק. אפשר כמובן לשאול מדוע נעשיה ההצמדה לשכר הממוצע פעם בשנה. אפשר גם לשאול מדוע דווקא במדינת ישראל, שבה יש מערכת טובה מאד של הטבות נלוות, סמויות וגלויות, שאינן נכנסות לחישוב השכר הממוצע במשק. אבל צריך לזכור שהפנסיונרים אינם נהנים מהטבות נלוות אלו ושההצמדה לשכר הממוצע במשק היא הסדר חשוב מאד, שיש עוד מקום לשפר אותו.

הקונספציה המקובלת בדרך כלל בחוגים רחבים מאד, כשמדובר על אוכלוסיה זקנה, היא בהדגשה על הטידור המוסדי. ההתבטאויות של אנשים שונים הם במידה רבה בכיוון זה שאין מספיק מוסדות ושצריך עוד מוסדות. אנחנו שומעים הרבה פחות על גיבוי לקונסנסוס שקיים כבר כיום בדבר הצורך בחיזוק השירותים הקהילתיים לאוכלוסיה המזדקנת, כדי

ד"ר י. כץ:

שלא תצטרך ללכת למוסדות, כי אנחנו יודעים שגם המוסדות הטובים ביותר אינם טובים לבני אדם. כאשר ביקרתי לאחרונה באחד המוסדות לזקנים בפילדלפיה, אחד המפוארים ביותר שראיתי, אמר לי המנהל: המוסד הזה אינו טוב לאנשים היושבים בו, אבל הוא מצויין לבני המשפחה, כי הוא מקל על מצפונם. למדנו שהאוכלוסיה המזדקנת זקוקה לסטימולציה, זקוקה להמשכיות ופחות מסוגלת לסבול חפניות חדות. מוסד, לאדם שלא חי במוסד, הוא חפנית חדה מאד. המוסד, ויהיה הטוב ביותר, בנוי על שיטה של הרגומנטציה, ודווקא מפני שהוא רוצה להגן הוא מפחית אותם גירויים שבני האדם זקוקים להם על מנת שלא ינחזקו לא רק מסביבתם אלא גם מעצמם. יש מחקרים המראים שזקנים במעונות מחים יותר וחולים יותר. המוסד איננו טוב, הוא גם יקר יחסית וגם דורש כוח אדם, שקשה לגייס אותו בכל המדינות. כלומר, יש לנו נימוקים חזקים מאד נגד הסידור המוסדי, אבל נדמה לי שאנחנו נמצאים רק בחילת הדרך של הגישה הקהילתית לנושא זה של טיפול באדם המזדקן. אנחנו מחפשים דרך איך להגיע למימון שירותים בעיין - אותם שירותים שחייבים להכניס לחיזוקה של המערכת הקהילתית - באמצעות מימון של קרן עשירה מאד, והיא - ענף ביטוח זיקנה ושארית של הביטוח הלאומי.

כשביקרתי באחד המוסדות של יהדות שיקאגו, אמרו לי שזו הפעם הראשונה בהסטוריה שבשני בחי ההורים של אותה יהדות אין מספיק קליינטים. וזאת לא משום שהיתה חפנית דמוגרפית, אלא משום שבשנים האחרונות הפנו משאבים רבים מאד למערכת החמיכה הקהילתית, ולאנשים המבוגרים אמרו: נאשר לכם את כניסחכם למוסד, אך חנו לנו לעזור לכם להמשיך לחיות בחוץ. מצאתי שם אנשים שכניסחם למוסד אושרה לפני שבע שנים אבל הם עדיין מתפקדים בחוץ, אם על ידי עזרה של טיפול בית, אם על ידי עזרה של מערכת הבריאות. כלומר, חיזוק המערכת הקהילתית, כאשר האדם המזדקן החדד ליום המחר יודע: מקומו במוסד מובטח לו. אם יקרה לו דבר מה, יכניסו אותו למוסד.

אני מאד מאד מודאג מחלונות שאני מקבל לגבי חלק מן המוסדות הקיימים במדינת ישראל, על אף שאני יודע שהם בפיקוח גורמים חשובים. רק אחמול פנה אלי איש, שאחותו נמצאה במוסד של גוף מכובד מאד במדינת ישראל, שכמעט הייתי חושב שד"ר זילברשטיין וגב' כהן לא ייכנסו אליו. כי כל כך ברור שהיא טוב, ואמר לי: חדע שאין פעמוני לילה ליד המיטות, פניתי להנהלה וזו שכנעה אותי שאין לכך תקציב, אבל אם קורה משהו בלילה, יש אחות שעוברת. דרמה אם משהו קורה בזמן שהאחות אינה עוברת?

ל. דיציאן: הבעיה הזאת לא תיפתר בטיפול קהילתי.

ד"ר י. כץ: יש היום הסדרים שונים. יש מקומות בהם אם קשיש הגר בביתו אינו משתמש הן עשר שעות בשירותים, מצלצל פעמון במקום כלשהו ומישהו הולך לבדוק. אני לא אומר שאין מקום למוסדות או לבתי-חולים, אבל יש מקום להרבה דברים אחרים. אם הייתי יכול, הייתי פונה לממשלה ואומר שלדעתי יש מקום להקים צוות מיוחד שיבדוק מה קורה במוסדות לקשישים במדינת ישראל. איננו צריכים להקים צוות כזה רק אחרי שיקרה משהו. אני מבטיח לכם שאם תיעשה בדיקה כזאת יחגלו הרבה דברים שלא היו ידועים לציבור הרחב. אני רוצה שנבין - כמו בענין הפעמונים שסיפרתי - שבחקופה של קיצוצים במשאבים יכולות להיות הרבה החלטות היכן מקצצים, אבל אינני יודע אם מותר תמיד להשאיר החלטה זאת בידי אותו איש פרטי שיש לו מוסד או אפילו בידי תנועה גדולה שמחזיקה מוסד. דווקא בחקופה של קימוצים יש מקום לבדוק מחדש מהם אותם דברים מעטים שבלעדיהם אי אפשר.

יש החלוח של חיזוק המערכת החמיכתית, אבל החלוח אלה צנועות מאד ואינן מספיקות. אני מקווה שאף אחד לא יחשוב שאני מזלזל בחשיבות ההכנסה הכספית, כי היא חשובה מאד, אבל יש מקום לבדוק מחדש אם איננו צריכים להעביר משאבים נוספים למימון של השירותים שיאפשרו לאנשים להמשיך לחפקד בקהילה עד כמה שאפשר. אפילו להוריד קצת מההצמדה לשכר הממוצע - ואינני רוצה להוריד שם - ולהעביר מימון משם לשירותים בעיין לאותה אוכלוסיה. יהיה עלינו להחליט בענין זה, כי כאן יש לנו כיום בעיות חמורות יותר מאשר בעיית הבטחת ההכנסה. בעיית האוכלוסיה המזדקנת היא לאו דווקא אותה אוכלוסיה של קשישים חולים, המונה כיום כ-2%-5% - שאין לזלזל בה משום שהיא קטנה ושצריך להזרים אליה משאבים באמצעות ביטוח בריאות - אלא הבעיה היא של 90% מהאנשים היוצאים ממעגל העבודה של המשק ומחבזבים הן מבחינת עצמם והן מבחינת קהילתית. ברוסיה הסובייטית, שבה יש כ-50 מליון פנסיונרים, עשו משגה חמור מאד - והם מודים כיום שזה משגה - והורידו את גיל הפרישה ל-60 לגבר

ד"ר י. כץ:

ול-55 לאשה. לאחר שגילו את המשגה שעשו, הם מנסים להתזיר אנשים שפרשו בצורה שיטתית לעבודה, באמצעות פידטומים בודדים ובטלביזיה. בארצות-הברית יש כיום כ-10 מליון פנסיונרים, המאורגנים לא רק כדי להבטיח את הכנסתם אלא כדי לדאוג לצרכים של הפנסיונר, לרבות צרכי חינוך, צרכי בריאות.

אנחנו צריכים להיות מודעים יותר לאותם אלפים רבים של אנשים מבוגרים. לפעמים, כשאני מדבר על הנושא מנקודת ראות סוציולוגית וחושב מה התפקיד שהארנו לאיש המחבר, יש לי הוושם שהארנו לו חפקיד אחד - להיות חולה, ומעניין שהאוכלוסיה המבוגרת מתנהגת בהתאם. הייתי שואל היום כל משרד ומשרד מה הוא עושה בנושא זה. הייתי שואל את משרד החינוך לא רק לגבי מערכת החינוך שצריך להמשיך אותה בחקופה זו, אלא מה הם עושים בגנים ובבתי הספר כדי לחנך אזרחים שתהיה להם גישה אחת לנושא הזה. אנחנו מדברים באוכלוסיה גדולה של המדינה, שיש לה צרכים משלה ואנחנו רוצים שמחר יהיו לגביהם קונספציות אחרות, מאלה שיש לנו. ברור שיש לחת מיקוד מסויים לאוכלוסיה הזקוקה לסייעוד, אבל אל ניפול למלכודת של ההגדרה, שכאשר אנחנו מדברים על אוכלוסיה קשישה אנחנו מדברים רק על אוכלוסיה זו, כי אנחנו מדברים על קבוצה הרבה יותר גדולה.

א. נמיר:

נציג הביטוח הלאומי נקב במספר של 98.5% באשר למיצוי הזכויות. המספר הזה מזכיר לי את תוצאות הבחירות ברוסיה הסובייטית. כאשר ד"ר כץ דיבר על אותם 8%, החיחס כל הזמן ל-98.5%.

היו"ר ח. גרוסמן:

ד"ר כץ החיחס ב-8% לאותם שאינם ממצים את זכויותיהם.

ה"ר י. כץ:

אציג את העניין בצורה אחרת: אם היו אזורים לי בביטוח הלאומי שיעור המיצוי הוא 95% בלבד, עדיין הייתי אומר שהמצב מצויין לפי מה שמקובל בטכנולוגיה של השירותים להבטחת הכנסה. אילו שיעור המיצוי היה יורד ל-91% היה זה בשבילי סיגנאל חמור מאד. עד 92% המערכת צריכה להיות טולראנטיה. אמרתי שאם הערכת הביטוח הלאומי היא שרק 1.5% אינם ממצים את זכויותיהם, הרי זה בעיני כל כך טוב, שאני מתחיל להסס אם העבודה אמירה.

א. נמיר:

אני לא יכולה לקבל את המספר של 98.5%. אם זה כל כך טוב, למה זה כל כך רוע? לו מצבם של הקשישים היה תואם את הסטטיסטיקה של המוסד לביטוח לאומי, היה צריך להיות מצבם הרבה יותר טוב ממה שהוא. ואני חוזרת לשאלה ששאלתי: מה האחוז הממזה את זכויותיו באוכלוסיה הקשישים?

יש שני גופים פרטיים בארץ המחמסרים לנושא המוסדי של הקשישים - "משען" ו"מלב". הייתי רוצה לשמוע מד"ר כץ, דווקא כאדם מבחוץ, אם ידוע לו משהו על הלכי המחשבה של שני גופים גדולים אלה בנושא של הטיפול הקהילתי ואם יש בהם בכלל התמסרות לנושא זה.

האם ידוע לך אם יש תוכנית אב בנושא זה של שירותים קהילתיים? האם מישהו חשב, חכנך שירותים קהילתיים או שזו סתם אמירה? ואם חכננו - איך אפשר לבצע בהדרגה תוכנית זאת?

לא החיחס בדברייך ללשכות הסוציאליות, המקיימות שירותים לקשישים, כמו מועדוני קשישים, ארוחות חמות, כסות, כביסה, שירותי בריאות. האם במקרה לא החיחסת לכך אי משום שאינך חושב שהדברים נעשים בממדים שכדאי להתייחס אליהם?

איזו מערכת קיימת כיום במדינה שיכולה לפקח פיקוח משמעותי, פיקוח יעיל שיביא תוצאות? את מי מחייב, למשל, עניין הפעמוך?

ח. שמעוני:

ככל שעקבתי אחרי קו המחשבה של ד"ר כץ, ולא מעכשיו, הוא בעד טיפול בקבוצות סלקטיביות, כאשר השירותים לגבי אותן קבוצות הם שירותים אוניברסליים. כלומר, אם יש קבוצות חלשות כמו, זקנים, נכים, וצריך לתמוך בהם, אבל התמיכה צריכה להיעשות בצורה אוניברסלית. היום דאיתי ערעור תורה זו מיסודה, כפי הדברים שאמרת לגבי הבטחת ההכנסה והטיפול הקהילתי הם ההיפך הגמור. אתה אומר שבקבוצה מסוימת של מזדקנים, שזו קבוצה אחת סלקטיבית מהציבור החלש, צריך לטפל בצורה סלקטיבית בשני תחומים

ח. שמעוני:

אלה של הבטחת הכנסה וטיפול קהילתי. כלומר, מי שהיתה לו רמת הכנסה מסויימת לפני פרישתו, ימשיך לקבל אותה רמת הכנסה ולא יקבל אותה רמת המיכה אחידה שנוח המוסד לביטוח לאומי. יוצא איפוא שלא לחלשים יחזו יוחך אלא דווקא לחזקים. הוא הדין לגבי טיפול מוסדי: אם אומרים שיש להקים שירותים קהילתיים, הרי ברור שאם אדם חי בצפון חל-אביב, בסטנדרטים של צפון חל-אביב, רמת השירותים שהוא יקבל יהיו לפי אותם הסטנדרטים, בשור שאדם החי בשכונת מסויימת יקבל רמת שירותים הנופלת מאלה של צפון חל-אביב. אני בא למסקנה שדבריו אלה שונים לחלוטין ממה שאמרת חמיד: שבתוך קבוצות סלקטיביות אלה יש לחזק את מי שחלש ולתח פחות למי שחזק יותר.

ה. זיידל:

ד"ר כץ הזכיר את "הפנתרים האפורים". הם התארגנו בארצות-הברית על יסוד קיפוח הצעירים והקשישים כאחד. צעירי המפלגות הרגישו עצמם מקופחים וטענו שהקשישים אינם נותנים להם להגיע לעמדות מפתח ואילו הקשישים הרגישו את עצמם מקופחים על בסיס אפליה גילית. עכשיו קיבל על עצמו ארגון זה את החתיקה למען הקשישים.

דומני שבעיית הקשישים הרבה יותר מורכבת ומצריכה טיפול של יותר משניים-שלושה משרדים. נשיא ארצות-הברית, למשל, שבועיים לאחר כניסתו לתפקיד זימן למשרדו את נציגי הקשישים ודיבר איתם על בעיות חברתיות וכלכליות. גם במנשר הכלכלי המפורסם שלו הקדיש קטע גדול לקשישים. לא היה מזיק אם ראש הממשלה שלנו היה מתפנה מעיסוקים אחרים והיה מזמין נציגות של הקשישים כדי לדון איתם בנושאים כלכליים וחברתיים, כי דומני שזו הקבוצה המקופחת ביותר במדינת ישראל ולא רק מבחינה כלכלית.

האם יש לך, ד"ר כץ, מחקרים לגבי טיפול ממלכתי בנושא הקשישים במדינות אחרות? למשל: האם יש מקום להקים במדינת ישראל מועצה ציבורית ממלכתית בנושא זה שבה יהיו גם רופאים פסיכולוגים ושחטוק גם בבעיות חברתיות?

י. ערד:

כשדיברתי על 98.5% הדגשתי שלא עשינו מחקר מקיף, אלא בדקנו בדיקה מדגמית בכמה נקודות וזו החוצאה שהגענו אליה. יצאנו מנייתוח המספרים שהבאתי מראה שסדר הגודל הזה הוא סביר, כי מדובר על כ-3,000 שלא קיבלו קיצבת זיקנה, ואמרת במפורש שהמספר הזה יכול להיות גם 6,000 ואולי 7,000. אני משוכנע שאנחנו לא מגיעים ל-8% של אי מיצוי, כי איננו מאמין ש-8 קשישים מחוץ 100 אינם מקבלים קיצבת זיקנה. ייתכן שלגבי הטבה סוציאלית אין מיצוי כזה, אבל בורש שלנו המספר קרוב יותר ל-1.5% מאשר ל-8%. דרך אגב, המחקר הזה נעשה כאשר ד"ר כץ היה מנכ"ל הביטוח הלאומי והמספרים ידועים.

ד"ר י. כץ:

אם מדובר על נושא הקשישים ברור שיש לשחף בדיון זה עוד גופים. אי אפשר לדון היום בנושא זה בלי לדבר עם משרד השיכון, בלי לדבר עם משרד הפנים - מה בונים, איך בונים, מהן ההוראות הקיימות. ושוב: כאשר אנחנו מדברים על הקשישים, אנחנו מדברים על החברה בישראל על כל בעיותיה ולא על קטע קטן. יש כאן צורך בשימת לב מיוחדת, אולי בגלל זה שאוכלוסיה זו, למרות ששיעורה גבוה, היא עדיין אוכלוסיה שולית שאיננה נדחפת על ידי אלקטוראט גדול, שזה הנשק לגבי כל הקבוצות השוליות שלנו בחברה הישראלית. יש כאן נושא חשוב מאד של ארכיטקטורה חברתית שנחזר עליה מעט מדי פעם הדעת. זה נכון לגבי בניית שכונות חדשות בשעה שאנחנו משקיעים משאבים עצומים לבניה ולחכנון אורבני. בעיר אחת, שעובדים בה על חוכנית אב לשנות השמונים והחשעים, התייחסו לחינוך, לבריאות, אבל אף אחד לא נחך דעתו על מה שעשוי לקרות לאוכלוסיה הקשישה שתגור בה. זה לא היה חלק של חוכנית האב. יש עוד גורמים חשובים, כמו מלב"ן, כמו האגודה המשוחפת של ג'וינט, משרד הבריאות, משרד הסעד, ו"משען" העושים עבודה חשובה. נעשו הרבה דברים בתחום זה, אי אפשר לומר שזה שטח בור שלא נעשה בו דבר, אבל צאור הפורפורציה של האוכלוסיה הסובסטנטיבית נראה לי שלא נעשה מספיק, וזו לא רק שאלה של משאבים, אלא שאלה של מבנה, שירותים וארגון.

לענין שהעלה חבר-הכנסת שמעוני:

הביטויים של אוניברסליות וסלקטיביות הם מורכבים ועלולים לבלבל. אנחנו מדברים על האוכלוסיה הקשישה של מדינת ישראל וכאשר אמרתי שיש לפחות כ-300 אלף שכירים ועצמאיים שאינם מבוטחים, דיברתי על החברה הישראלית, לא דיברתי על העשירים ועשירים. חמיד גרסתו שלא צריך לבנות שירותים לעניים או לעשירים בלבד, העשירים ידאגו לעצמם גם אם תהא פנסיה ממלכתית.

ד"ר י. כץ:

אדם שהיחה לו הכנסה גבוהה ויקבל 55% משכרו הקודם, אני מבטיח לך שעדיין ילך לסקטור הפרטי. אני מבטיח לך גם אם תהיה פנסיה ממלכתית יהיו שכירים ועצמאיים במדינת ישראל שעדיין יילכו לסקטור הפרטי ויעשו לעצמם ביטוחים נוספים כמו שעושים היום. לא הייתי מציע שנאסור את זה - אדובה הביטוח הוא למעשה חסכון - אבל אני מדבר על המערכת הממלכתית. אתה יכול לומר: ה- *Flat Benefit* הוא טוב, מדוע אתה מתייחס להכנסה? לכך יש לי שני נימוקים: א. אינני רוצה להתחיל בסוציאליזם הצרוף דווקא עם הזקנים. נחמיל אותו במקום אחר. ב. אינני רוצה שהתפנית תהיה גדולה. אני רוצה להכניס למערכת גורם של רדיסטריבוציה. במלים אחרות: אם ישנו אדם שהרוויח מחצית השכר הממוצע במשק, אני רוצה לתת לו שלושה רבעים של השכר הממוצע במשק, ואילו זה שהרוויח 300% של השכר הממוצע במשק - לגביו חדאג שלא יקבל 300% אחרי פרישתו, אבל יקבל יותר מזה שהרוויח מחצית השכר הממוצע במשק. אני לא רוצה להביא לזה שאותו אדם שהרוויח 300% של השכר הממוצע במשק לא ישחחף אתי במערכת ויגיד לי שהוא לא זקוק לה. כבר כיום יש הרבה מאד אנשים שלא כדאי להם להיות במערכת הביטוח הלאומי של מדינת ישראל. אני לא רוצה לתת להם לצאת מן המערכת.

ה. שמעוני: האם זה נחוץ לשיקולט? יש חוק.

ד"ר י. כץ:

החוק הוא תוצאה של אלקטוראט. יש חוקים שהציבור יהיה מוכן לקבל אותם ויש חוקים שהוא לא יהיה מוכן לקבל. אני זקוק למערכת ממלכתית זאת, לאותן מטרות שאחה דוגל בהן, כדי לעשות רדיסטריבוציה. אם היא תהיה חזקה, נצליח להביא לתזוזה דיסטריביוטרית חזקה; אם לא נצליח - היא תהיה חלשה, אבל אם לא נעשה דבר, נקבל את מה שאחה חושש ממנו. חברת ביטוח עסקית לא מקבלת כל אחד. היא מקבלת את הסיכון הנמוך, את ההכנסה הגבוהה, את אלה שמהם היא יכולה להרוויח. היא לא עושה רדיסטריבוציה. אנחנו רוצים מערכת ממלכתית כדי שהיא תהיה רדיסטריביוטרית.

אני חושב שצריך להבטיח חשתיה לאוכלוסייה המזדקנת בשירותים שדיברנו עליהם. יש נזקקים קשישים גם ברחביה, גם בצפון חל-אביב. יש להם אולי הכנסה, יש להם אולי פנסיה מגרמניה, אבל חסרים להם הרבה דברים שדיברנו עליהם היום.

לגבי המיצוי: אני דיברתי רק על נושא המיצוי, ואני מניח - לפי המספרים ששמענו - שבענין זה אנחנו בהחלט במצב טוב יחסית. יחד עם זאת נזכור, שכאשר דיברנו על כך שאין אבטלה בישראל ואמרנו שרק 1% מובטל, אנתו 1% הוא 100% מובטל. הוא הדין כאן, ועלינו להבטיח שיהיה מיצוי יותר גדול.

חברת-הכנסת אורה נמיר שאלה: אם המיצוי כל כך גדול, מדוע מצבם של הקשישים בכל זאת לא טוב? זו בעיה יותר גדולה. האוכלוסייה במדינת ישראל היא לא רק מן המדכיינים הבונים את השכר הממוצע במשק, אלא מהטבות נוספות על השכר, בעוד שאוכלוסייה זאת לא מקבלת הטבות אלה. לא פתרנו עדיין את הבעיה של הבטחת שירותי הבטיחה לאוכלוסייה הזאת. השאלה ששאלת היא מעבר לנושא של מיצוי הזכויות.

הישיבה ננעלה בשעה 13.15